

קשה עם הפאשיסטים, בא לארץ-ישראל, עזר להקים כאן את קיבוץ גבעת-ברנר (שבו פגשתי אותו לראשונה), ונעשה פעיל מאד בתנועת-העבודה. הוא האמין בזן מיוחד של סוציאליזם שהיה מעורב ברגש דתי חזק, וטיפוסי לו הדבר שנוסף לכך היה גם פאציפיסט מובהק. היו בינינו יחסים טובים מאד, אף-על-פי שתמיד הרבינו להתווכח, בפרט בשנות המהומות 39—1936, כאשר התעקש אָנצו להתהלך בלילה מסביב לכפרים ערבים בלי נשק, מפני שראה לו להוביל לגנות ולהרגיע את הרוחות באוכלוסייה הערבית. אבל מעולם לא היה איש יכול להשפיע עליו שישנה את דעתו באיזה דבר הנוגע לעקרונות. אם כדאי היה לעשות איזה דבר, היה הוא עצמו חייב לעשותו. לכן לא הופתענו ביותר כאשר, כמעט מיד אחרי פרוץ המלחמה, התנדב לצבא.

התנדבות היתה דבר אחד, אבל צניחה מאחרי קווי האויב היתה דבר אחר. הוא היה כבר בן ארבעים, בעל משפחה, הוא היה נחוץ מאד בארץ עצמה, ולא היה לו שום סיכוי לצאת חי מן השבי הפאשיסטי אם יפול בשבי. ואין לומר שלא השתתף כבר במלוא המידה במאמץ המלחמתי. הוא שידר בקביעות לאיטליה מטעם בעלי-הברית וערך עתון אנטי-פאשיסטי שקראו אותו אלפי שבויים איטלקים. גם הרפתקה לא חסרה לו. עדיין לא סופר הסיפור האמיתי של מעללי אָנצו בעיראק ב־1941, אבל בתוך שאר דברים הוא הוציא יהודים צעירים מן הגיטאות של עיראק, העביר אותם במדבר והביאם לארץ תוך כדי סיכון אישי עצום. אולם כל הזמן היו סבלותיהם של יהודי איטליה רודפים את מחשבותיו — והוא גמר אומר לצאת להצלחם, או לפחות להיות עמם בייסוריהם. לכן, אחרי שעזר לאליהו לבחור את הצנחנים, התעקש להתאמן יחד אתם — ולצנוח לאיטליה. הוא נתפס כמעט מיד ושלחו אותו במשלוח של יהודים לדאכאו, ושם הרגו אותו הנאצים. הוא היה רק אחד משלושים-ושנים הצנחנים (המפורסמת שבהם היתה חנה סנש, משוררת צעירה), אבל בעיני הוא סימל משום-מה את כולם — ואת חוסר-היגיע שהיה מיסודות מצבנו.

לפעמים שאלו אותי מראיינים מה רגשותי ביחס לגרמנים. ואולי זה הזמן וזה המקום לענות על השאלה הזאת. עם גרמניה שלאחר המלחמה היתה ישראל צריכה לשאת-יולת, לבוא במגע ולפעול. זו היתה אחת מעבודות-החיים אחרי מלחמת-העולם השנייה, ועבודות-חיים יש לקבל — כל כמה שהן מכאיבות. אין צריך לומר ששום דבר לא יגרע לעולם מרישומה של השואה. ששה מיליוני יהודים שנרצחו הם גם-כן עובדות-חיים, עובדה שאין למחותה לעולם מזכרונו של האדם, וודאי ששום יהודי ושום גרמני אינם רשאים לשכוח אותה לעולם. אבל אם גם עברו שנים עד שאילצתי את עצמי, ב־1967, להציג טוב את כף-הרגלי על אדמת גרמניה, הרי תמיד תמכתי בשילומים. בנטילת כסף מן הגרמנים כדי שנוכל לבנות את מדינת-ישראל, כי הייתי סבורה שזאת לפחות הם חייבים לנו כדי שנוכל לקלוט את היהודים שנותרו בחיים. אני גם סבורה שישראל עצמה היא ערוכה הבטוחה ביותר מפני שואה נוספת.

וכאשר הוכשרה השעה לכך, הייתי גם בעד יחסים דיפלומטיים עם גרמניה

אף-על-פי שהתנגדתי בחריפות לשגריר שבהרה אותה ממשלה והודעו עתי כשנודע לי שרולף פאולס נלחם ואפילו נפצע (איבד זרוע) במלחמה. "אין זה חשוב שהוא דיפלומט מקצועי מזהיר", אמרתי, "ואין זה חשוב שהוא לא היה חבר המפלגה הנאצית. לפחות ישלחו הגרמנים שגריר שאין לו שום עבר מלחמתי". אבל ממשלת גרמניה עמדה על שלה. רולף פאולס בא לישראל והיו הפגנות נגדו, ואני הייתי בטוחה שיהיו מוכרחים להחזירו. אולם, לטוב-המזל, טעות היתה בידי. כיום הוא משמש שגרירה של בון בפקין, אך הוא עדיין אחד מידידי ישראל הנאמנים והטובים ביותר.

כאשר הגיש פאולס את כתב-האמנתו בירושלים הייתי שרת-החוץ של ישראל. מכיון שהנחתי שסיפרו לו ושהוא יודע בדיוק מה דעתי על המינוי שלו, לא היה זה רגע קל, אך היה זה לפחות, כך חשבתי, רגע לדבריי-אמת. "לפניך משימה קשה ביותר", אמרתי לו. "זוהי ארץ שהרבה מתושביה הם קרבנות השואה. אין כאן כמעט משפחה שאינה נושאת עמה זכרונות-ביעותים מן המשרפות, מתינוקות ששימשו מטרות לכדורי הנאצים, מניסויים 'מדעיים' נאציים. אינך יכול לצפות לקבלת-פנים חמה. אפילו הנשים שתגשנה לשולחן, אם פעם תבוא אלי לארוחה, יש להן מיספריי-קעקע נאציים בורעותיהן".

"אני יודע", השיב פאולס. "אני בא אליך עכשיו מידי-יושם, ודבר אחד אני יכול כבר להבטיח לך. כל זמן שאשרת כאן אדאג לכך שכל גרמני שיבוא לארץ הזאת יילך קודם — כמו שהלכתי אני היום — לאגדרטה הזאת". והוא עמד בדיבורו.

פעם אחת סיפרתי לפאולס על הביקור שלי בגרמניה שנמשך עשרים-וארבע שעות, ואני זוכרת כמה חירום היו פניו כאשר הקשיב לי. אני נסעתי לגרמניה מיד אחרי מלחמת-ששת-הימים, כשלא הייתי בממשלה. השתתפתי בוועידה סוציאליסטית בפאריז עם חבר ותיק אחר שלי, ראובן ברקת. בוקר אחד צילצל הטלפון ואבא אבן, שרי-החוץ שלנו, דיבר מניו-יורק. הוא היה באו"ם ועמד במערכה, שבאותו שלב נראתה אבודה, נגד הצעת-החלטה יוגוסלאבית כביכול (ורוסית למעשה), אחת מאותן הצעות-החלטה מוכרות המוקיעות אותנו כ"תוקפנים" דורשות שניסוג מיד וללא תנאי מן ה"שטחים הכבושים". הצרפתים, כתמכו בהצעת-ההחלטה הזאת, היו מפעילים לחץ אדיר על הנציגים של המדינות האפריקאיות דוברות-הצרפתית, אמר אבן, בנסיון להיטפיע עליהן שתצבענה גם הן בעדה. המשלחת האפריקאית הראשית דוברת-הצרפתית היתה זו של הוף-השנהב, ששר-החוץ שלה התיחס לישראל באהדה גדולה ביותר והנשיא שלה, פליקס הופואה-בואנג, היה, ועודנו, ידידי האישי היקר. האם אהיה אני מוכנה לנסוע, שאל אבן, ולראות את הופואה-בואנג (שהיה אז אי-שם באירופה — הוא לא ידע היכן) ולדבר אתו מיד על אותה הצעת-החלטה?

התברר שהופואה-בואנג היה נופש בנווה-קיט בגרמניה לקראת פתיחתו של ביקור רשמי בגרמניה. הייתי מוכנה לתת את ידי-מיניי ובלבד שלא לנסוע לשם, אבל אבן לחץ ולא הרפה, ומובן שהבינותי היטב מדוע. לכן נסעתי ודיברתי

עם הנשיא, אבל כמעט לא אכלתי ולא שתיתי מאומה וברגע שיכולתי עזבתי את הארץ. כשחזרתי לפאריז אמר לי ברקת, שידע כמה היתה הנסיעה לגרמניה קשה עלי, "שום דבר אחר שעשית למען ישראל לא היה קשה כמו הנסיעה הזאת, נכון?" אבל אני לא עניתי לו. לא יכולתי להביע במלים באזני ברקת אז, ולא אחר-כך באזני פאולס, את האימה והסלידה שחשתי במשך אותן עשרים-וארבע שעות. יכולתי לחשוב רק על פניהם של האנשים שראיתי בזמנו במשפט אייכמן, על אדולף אייכמן עצמו ועל העיניים של האנשים, הנשים והילדים שאותם הבאנו מן התופת והיא בשנות ה-40.

אף-על-פי ששום דבר אינו יכול ואינו עתיד להשיב את הנטבחים לחיים, הרי המשפט של אדולף אייכמן בירושלים ב-1961 היה, לדעתי, מעשה נחוץ וגדול של צדק היסטורי. הייתי (והנני) משוכנעת בהחלט שרק הישראלים היו רשאים לשפוט את אייכמן מטעם יהדות העולם, ויש בי גאונה עזה על שעשינו זאת. זאת לא היתה בשום-פנים שאלה של נקמה. כמו שכתב פעם חיים-נחמן ביאליק, הרי אפילו השטן עצמו אינו יודע נקמה הולמת על דם ילד קטן אחד, אבל אלה שנשארו בחיים — והדורות שעדיין לא באו לעולם — ראויים לפחות לכך שיידע העולם מה שנעשה ליהודי אירופה, ובידי מי, בכל פרטי-הפרטים האיומים. עד יומי האחרון לא אשכח איך ישבתי שפופה באולם בית-הדין ההוא עם שיינה ושמעתי את עדויות הניצולים. רבים מחברי מצאו בהם כוח ללכת למשפט יום-יום, אבל אני מודה-ומתוודה שהלכתי רק פעמיים. אין הרבה דברים בחיים שהתחמקתי מהם בידועים, אבל אותן עדויות חיות על עיננו, השפלה ומוות — שנמסרו בנוכחותו הצוננת של אייכמן עצמו — כבדו עלי מנשוא, פשוט-כמסעו, ותחת זאת האזנתי למשפט בראדיו כמו שהאזינו לו רוב תושבי ישראל. אבל גם הדבר הזה לא השאיר את האפשרות להמשיך בחיים כאילו לא אירע דבר. אני עבדתי, כמובן, הלכתי למשרד בכל יום, סעדתי את סעודותי, סירקתי את שערותי, אבל תשומת-לבי הפנימית היתה מרותקת תמיד למתרחש באולם בית-הדין, והראדיו דלק תמיד, ולכן במשך שבועות האפיל המשפט על הכל, גם אצלי וגם אצל כל אדם אחר. זכור לי שהאזנתי לאנשים שמסרו עדות ושאלתי את עצמי איך ומניין שאבו את הרצון לחיות, לגדל משפחות חדשות, לשוב ולהיות בני-אדם. אני מניחה שהתשובה היא שפולנו, בסופו של דבר, צמאי-חיים — בלי שים לב לגילגולינו בעבר — אבל ממש כמו שאינני יכולה לדעת באמת איך זה היה במחנות-המוות כך לעילם לא אוכל לדעת באמת מה היה פירוש הדבר להתחיל הכל מבראשית. ידיעה זו היא נחלת הניצולים.

ב-1960, כשעמדתי בפני מועצת-הבטחון להשיב על ההאשמות בפעולה בלתי-חוקית שהועלו נגד ישראל על-ידי ממשלת ארגנטינה (הארץ שממנה נחטף אייכמן והובא על-ידי מתנדבים ישראלים), ניסיתי להסביר לפחות מה פירושו של המשפט ליהודים. מכל הנאומים שהשמעתי בפומבי היה זה הנאום שדילדל את כוחותי ביותר, כי היתה לי הרגשה שאני מדברת בשם מיליונים ששוב לא יכלו לדבר בעצמם, ומאד רציתי שכל מלה שלי תהיה לה משמעות — לא רק לעורר

התרגשות או חלחלה לדקה אחת או שתיים. גיליתי שתמיד קשה הרבה יותר להביא אנשים לידי מחשבה מאשר להוציא מהם דמעות או אנתות. הדברים לא ארכו. אביא כאן חלק מהם, מפני שלצערי הרב יש עדיין אנשים שאינם מבינים כי חובה עלינו לחיות ולפעול כדי שאותם יהודים שנהרגו בתאי-הגזים יהיו היהודים האחרונים שנספו אייפעים בלי להגן על עצמם. ומפני שזאת אינם מבינים, הרי אין הם מבינים את מה שמכנים ה"עקשנות" שלנו.

בפרטיכל של משפט-נירנברג אנו קוראים מה אמר דיטר ויסליצני, עוזרו של אייכמן, על התהליך של "הפתרון הסופי":

עד 1940 היתה המדיניות הכללית בתוך הסקציה לפתור את השאלה היהודית בגרמניה ובשטחים הכבושים בידי גרמניה באמצעות יציאה מתוכננת. השלב השני, לאחר אותו מועד, היה ריכוז כל היהודים, בפולין ובשטחים אחרים שכבשה גרמניה במזרח, בגיטאות. תקופה זו נמשכה בקירוב עד תחילת 1942. התקופה השלישית היתה מה שקרוי "הפתרון הסופי" של השאלה היהודית, כלומר השמדתו וחסולו של הגזע היהודי לפי תכנית; תקופה זו נמשכה עד אוקטובר 1944, כאשר נתן הימלר פקודה להפסיק את השמדתם.

לאחר-מכן, בתשובה על שאלה אם בהיותו קשור קשר רשמי לסקציה IV A שמע על איוו פקודה שציותה על הכחדת כל היהודים, אמר: "כן, על פקודה כזאת שמעתי בפעם הראשונה מאייכמן בקיץ 1942".

היטלר לא פתר את השאלה היהודית בהתאם לתכניותיו. אבל הוא הכחיד 6 מיליוני יהודים — יהודים מגרמניה, צרפת, בלגיה, הולנד, לוקסמבורג, פולין, בריה"מ, הונגריה, יוגוסלאביה, יוון, איטליה, צ'כוסלובקיה, אוסטריה, רומניה, בולגריה. עם היהודים האלה הושמדו למעלה מ-30,000 קהילות יהודיות שמאות-שנים היו מרכז האמונה, החכמה והלימודים היהודיים. מן היהדות הזאת קמו כמה מן הענקים ביטדה האמנות, הספרות והמדע. האם רק דור זה של יהודי אירופה הומת בגזים? מיליון ילדים — הדור הבא — הוכחדו. מי יכול להכיל את התמונה הזאת על כל זוועתה ועל התוצאות המתחייבות ממנה לגבי העם היהודי לעוד הרבה דורות ולגבי ישראל? כאן נשמד המאגר הטבעי של כל מה שדרוש לארץ חדישה — השפלה, כשרון-מעשה, מסירות, אידיאליזם, רוח חלוצית.

דיברתי גם על אייכמן עצמו ועל אחריותו האישית הישרה, והוספתי לאמור:

אני משוכנעת שרבים בעולם היו מעוניינים להביא את אייכמן למשפט, אבל העובדה בעינה עומדת שבמשך חמש-עשרה שנה איש לא מצא אותו. והוא היה יכול לעבור על החוקים של מיינדודע כמה

ארצות, על-ידי זה שנכנס אליהן בשם כוזב ובדרכון מזויף וניצל לרעה את הכנסת-האורחים של ארצות שאני בטוחה שמעשיו מעוררים בהן סלידה. אבל יהודים, שאחדים מהם היו הם עצמם קרבנות מעשי-האכזריות שלו, לא נחו ולא שקטו עד שאיתרו והביאו אותו לישראל — הארץ שאל חופיה באו הביתה מאות-אלפים משרידי הזוועה האייכמנית; אל הארץ שקיימת היתה בלבותיהם ובנפשותיהם של ששת המיליונים, כאשר שרו בדרכם למשרפות את עיקר-האמונה הגדול שלנו: "אני מאמין באמונה שלמה בכיאת המשיח".

ואחר-כך סיימתי בשאלה:

האם זו בעיה שמועצת-הבטחון צריכה לטפל בה? זהו גוף המטפל באיומים לשלום. האם זהו איום לשלום — שאייכמן מובא למשפט על-ידי אותו עם אשר להכחדתו הפיזית הגמורה הקדיש את כל כוחותיו, גם אם דרך תפיסתו היה בה משום עבירה על החוקים של ארגנטינה? או אולי היה האיום לשלום טמון באייכמן הנמצא הפשי, אייכמן שלא בא על ענשו, אייכמן שהיה בן-חורין להחזיר את ארס נשמתו המעוותת בדור חדש?

ידי רעדו אחר-כך, אבל אני קיויתי שהסברתי קצת מן הנימוקים שבגללם הבאנו את אייכמן למשפט.

זה היה חמש-עשרה שנה לאחר השואה. אבל בתחילת שנות ה-40 לא ידע איש כיצד או מתי תסתיים — ואפילו לא אם תסתיים בכלל. אף-על-פי שהבריטים הגבירו את ההסגר שלהם, רכשה ה"הגנה" אניות בוז אחר זו (בסך-הכל היו למעלה משישים), מילאה אותן יהודים ושלחה אותן לדרך לארץ-ישראל. מדי-פעם היו המשמרות הבריטיים מגבירים את עירנותם, והמסע באותן אניות מוזהמות, צפופות ובלתי-כשירות כמעט להפלגה נעשתה מסוכנת. אולם לא רק אחר יהודים ממחנות אירופה רדפו הבריטים כאחוזי-דיבוק כל-כך. הם רדפו גם אחר אנשי ה"הגנה" וחיפשו את מעט הנשק שהצליחה לצבור, ואף-על-פי שכפעם-בפעם היתה הפוגה במירדף הבריטי הרי לאחר זמן היתה איזו הגבלה או גזירה חדשה באה ומאלצת את ה"הגנה" לרדת עמוק יותר למחתרת.

"שתי שנים מזדקרות בזכרוני במיוחד, הן מטעמים אישיים והן מטעמים מדיניים. ב-1943 אמרה לי שרה בתי שהיא מפסיקה את לימודיה בגימנסיה ויוצאת ל"הכשרה" (בסופו של דבר הצטרפה ה"גרעין" שלה לקיבוץ חדש בנגב). אף כי היה עליה לגמור עוד שנה אחת של לימודים. היא גדלה והיתה לנערה מתוקה, ביישנית מאד, רצינית מאד — ותלמידה טובה יותר ממנחם, שהיה שקוע במוזיקה שלו וכבר החליט שיהיה צילן מקצועי. שני הילדים, כמעט כמו כל בני-גילם ביישוב, השתתפו בפעולות ה"הגנה", אף-על-פי שמעולם לא דובר בבית על גוישא זה בגלוי. אבל אם גם לא אמרו מאומה, ידעו הורים ומורים שלעתים קרובות שימשו הנערים עד שעה מאוחרת בלילה שליחים ומקשרים למחתרת או שהפיצו כרוזים ועלונים של

ה"הגנה". זכור לי שלמעשה כתבתי את אחד הכרוזים הללו בעצמי, בבית, אף כי מובן שנוהרתי מאד שהילדים לא יראו מה אני עושה. כעבור יום-יומיים אמרה שרה: "אמא, הערב אני אחזור יותר מאוחר, אולי אפילו מאוחר מאד". רציתי, כמובן, לדעת מדוע. "אני לא יכולה לומר לך", אמרה והסתלקה לה, חבילה תחת בית-שחיה. ידעתי יפה מאד מה נמצא בחבילה היא וידעתי גם שהדבקת כרוזים "בלתי-חוקיים" היתה עסק מסוכן מאד בימים ההם. בלילה ההוא נשארתי ערה עד עלות השחר וחיכיתי שתשוב הביתה, אבל אנו שמרנו על כל הכללים ואני אפילו לא העליתי את הנושא למחרת בבוקר אף-על-פי שנפשי יצאה לומר משהו.

כמו מנחם כך השתייכה גם שרה במשך שנים לאחת מתנועות-הנוער החלוציות של תנועת-העבודה, ולכן לא הופתעתי, בעצם, כאשר מסרה לי את הדעתה על היציאה ל"הכשרה". קודם-כל, בשעתו רציתי לחיות בקביעות בקיבוץ וראיתי בו אורח-חיים נפלא. שנית, יכולתי בהחלט להבין לרצונה לקחת חלק במתרחש בארץ באופן בלתי-אמצעי יותר. בשעתם אמרו הבריטים ש-85 אחוז מן הנגב "אינם ניתנים לעיבוד בשום אופן", אף-על-פי ששטח זה הסתכם כמעט במחציתה של ארץ-ישראל. אבל הסוכנות היהודית עיבדה תכנית מפורטת לטווח ארוך לנסיונות השקאה של חלק לפחות מאותם מיליוני דונמים של חול יוקד מתוך אמונה שאפשר יהיה לישוב שם מאות-אלפי עולים, ושרה וחבריה בתנועת-הנוער החליטו לקחת חלק בניסוי הגדול. בתכנית דובר על הקמת שלושה יישובים — מצפים, בעצם — דרומה לבאר-שבע, שאז היתה סתם עיירה ערבית מאובקת. "אם נצליח להוכיח שאנשים יכולים לחיות ולעסוק בחקלאות בנגב הרי נעשה למען הארץ הרבה יותר מאשר אם רק נגמור את הלימודים", הכריזה שרה, אף כי באותו שלב עדיין היו הדברים אמורים רק ביציאה ל"הכשרה מגויסת". אך אולי אפשר יהיה לדחות לשנה אחת? סיום הגימנסיה הוא צעד כלי-כך חשוב, ומעטים מאד האנשים שעזבו פעם את בית-הספר וחזרו אליו בכלל, טענתי. חוץ מזה, האם היא בטוחה בהחלט שהתכנית כולה איננה דרך להשתמט מן השנה הקשה האחרונה של הגימנסיה ומבחינות-הגמר? כי אם כך הדבר, ודאי שאני פוסלת את הרעיון.

דיברנו ודיברנו. מיריס רתת על עצם הרעיון שתעזוב את בית-הספר. אליהו גולומב, שאחיניו היתומה באה הביתה בהצהרה דומה, הפציר בי שאצטרף אליו בעמידה משותפת נגד הצעירים שיינה אמרה לי שאם אסכים הרי אצטרע על כך כל ימי-חיי, וכך גם שרה. אבל, אם גם אולי תהיה זו הפתעה לכמה אנשים. אני מעולם לא האמנתי בחוסר-גמישות — אלא בשעה שהדברים נוגעים לישראל. בעניינים השייכים לארצי מעולם לא ויתרתי אפילו כורת, אבל אנשים הם ענין אחר. מכל-מקום, הייתי סבורה ששרה ודאי לא תוותר, ולכן ויתרתי אני, אם גם לא בלב קל-כל-כך.

כשהלכתי לבקר אותה בפעם הראשונה ברביבים שבנגב, לאחר שהצטרפה עם חבריה לאותו קיבוץ, חשבתי באמת שבא קצי. מהלך קילומטרים מסביב

לא היה שום דבר, לא עץ, לא עלה-דשא, לא ציפור — שום דבר מחוץ לחול ושמש יוקדת. לא היה גם כמעט מה לאכול, והמים היקרים שאותם שאבו המתישבים ממעמקי האדמה היו מלוחים כל-כך עד שלא יכולתי לשתותם — הגם שהם הצליחו לגדל קצת ירקות, שבוכות רחמי-שמיים היו מקפידים פחות ממני על טיב המים! ה"יישוב" כולו היה גדר-מגן, מגדל-שמירה וכמה אהלים. רוב ימות השנה היה החום בלתי-נסבל אבל בחורף היה קר עד להקפיא, ונדמה היה לי שזהו המקום האחרון בעולם בשביל בחורה שפעם כמעט מתה ממחלת-כליות. אבל גם על זה לא אמרתי שום דבר. כל פעם שיכולתי הייתי נוסעת לבלות שעות אחדות עם שרה, שומעת דיווחים על התקדמותו של הקיבוץ, מסתכלת בספרים ובמאגר שהיו בונים כדי לאגם את גשמי החורף, ומשוחחת לפעמים עם בחור חביב מאד, זכריה רחבי, נער תימני בוגר "בצלאל" מירושלים, שנראה היה ששרה מחבבת אותו ביותר. ביני לבין עצמי חשבתי לעתים קרובות שבמאמץ קטן מאד אפשר היה להקל את החיים ברביבים — על אף הסביבה. אבל אז זכרתי איר במרחביה רגזו עלי כולם בגלל עצות שכאלו, ושמתי מחסום לפי.

בספטמבר 1943 הופעתי כעדה במשפט-נשק שנעשה שם-דבר בארץ. שני יהודים צעירים הואשמו על-ידי הבריטים בגניבת נשק מן הצבא כדי להעבירו לידי ה"הגנה", ובתור חברת הוועד-הפועל הוזמנתי להעיד בבית-הדין הצבאי. הקטיגור היה אדון אחד בלתי-נעים בשם מאיור באקסטר, ומובן מאליו שהתעניין בשני הבחורים הרבה פחות מכפי שהיה מעוניין להציג את ארגון-המגן העברי כתנועה מסועפת של טרוריסטים המאימים על בטחון הציבור בארץ. הוא גם הרשה לעצמו להשליך שיקוצים על היישוב ולומר כי אחת הסיבות לשיעור התגייסותם הגבוה של בניו היא לאפשר ליהודים לקנות כלי-נשק במשיכה. האשמה זו לא היתה רק בלתי-צודקת אלא גם מרושעת. (איש לא היה יכול להשתומם כמוני כאשר ב-1975 קיבלתי מן המאיור באקסטר מכתב שנשלח מאירלנד ובו בירך אותי על שנבחרתי "אשת-השנה" במישאל-דעת-קהל באמריקה. "אם אי-פעם תחפשי עבודה", כתב "אוכל להשיג לך עבודה כאן באולסטר, מקום שיהיה ערך רב לכשרונות שלך!").

למען האמת, שמחתי למדי על ההודמנות להראות למאיור באקסטר מה דעתי עליו, אה-על-פי שהייתי צריכה להיזהר בלשוני. ידעתי כי יותר מכל באקסטר רוצה להוכיח שהסוכנות היהודית, שהיתה מוסד רשמי, וה"הגנה", שהיתה בלתי-חוקית, פועלות שלובות-זרוע. נשבעתי לעצמי שבאקסטר יקבל ממני רק מה שמגיע לו, ולסיסמה לקחתי לי אחת מן המימרות החביבות על אמי: "כשאת אוכרת לא, לעולם אינך מתחרטת". נדמה לי כי קטעים מאותה חקירת-שתי-זערב על-ידי המאיור באקסטר מלמדים על עמדתם והתנהגותם של הבריטים כלפינו ב-1943 יותר מכל מה שהייתי יכולה לכתוב על כך עכשיו. והרי חלק מן הדו"ח שהופיע בעיתוני הארץ ב-7 בספטמבר 1943. מלה אחת של הסכר: הבריטים עשו שמות בכפר-הנוער בן-שמון כאשר היפשו שם נשק כאחוויה-תזוית.

המאיוור ב.: את אשה חביבה, שקטה, שומרת-חוק, לא כן ?

ג. מ.: אני חושבת שכן.

המאיוור ב.: ותמיד היית כזאת ?

ג. מ.: מעולם לא האשימו אותי בשום דבר.

המאיוור ב.: אם כן, הקשיבי לדברים האלה בנאום שלך ב-2 במאי

1940 (קורא מתוך תיק): "עשרים שנה עוררו אותנו לתת אמון

בממשלת בריטניה, אבל מעלו באמוננו. מקרה בן-שמן הוא דוגמה

לזה. מעולם לא לימדנו את הנוער שלנו להשתמש בנשק חם לשם

תקיפה אלא רק למטרות הגנה, ואם הם פושעים, הרי כל היהודים

בארץ פושעים." מה דעתך על זה ?

ג. מ.: אם זאת שאלה של הגנה, הרי אני, כמו כל יהודי בארץ-

ישראל, בעד הגנה.

המאיוור ב.: את עצמך קיבלת אימון בשימוש בנשק ?

ג. מ.: אינני יודעת אם אני חייבת להשיב על שאלה זו. בכל-אופן,

מעולם לא השתמשתי בנשק חם.

המאיוור ב.: את אימנת את הנוער היהודי בשימוש בנשק חם ?

ג. מ.: הנוער היהודי יגן על חיי היהודים ורכושם במקרה שתפרוצנה

פרעות וצריך יהיה להגן על הגפץ ועל הרכוש. אני, כמו שאר

יהודים, אתגונן.

נשיא בית-הדין: נא לענות רק על השאלות.

המאיוור ב.: האם יש לכם שירות-מודיעין בהסתדרות ?

ג. מ.: לא.

המאיוור ב.: מה ?

ג. מ.: אתה שמעת אותי: לא !

המאיוור ב.: את שמעת על "הגנה" ?

ג. מ.: כן.

המאיוור ב.: האם יש להם נשק ?

ג. מ.: אינני יודעת, אבל אני מניחה שכן.

המאיוור ב.: את שמעת על ה"פלמ"ח" ?

ג. מ.: כן.

המאיוור ב.: מה זה ?

ג. מ.: לראשונה שמעתי על ה"פלמ"ח" כקבוצות של צעירים,

שאורגנו בידעת השלטונות, שאומנו במיוחד בזמן שהצבא הגרמני

היה מתקרב לארץ-ישראל. תפקידו היה לעזור לצבא הבריטי בכל

דרך שיודרש אם יפלוש האויב לארץ.

המאיוור ב.: והאם הקבוצות האלו עדיין קיימות ?

ג. מ.: אינני יודעת.

המאיוור ב.: האם זה ארגון חוקי ?

ג. מ.: כל מה שאני יודעת הוא שהקבוצות האלו אורגנו כדי לעזור לצבא הבריטי, ובידיעת השלטונות.

(לאחר שהעדה אמרה כי חברי-הסתדרות יכול להיות חבר ב"הגנה" וב"פלמ"ח", שאל המאיר באקסטר אם הם מוכנים לעשות מה שאמרה בנאומה [ב־1940]).

ג. מ.: הם מוכנים להגן על עצמם כאשר יותקפו. היו לנו נסיונות מרים מאד בארץ הזאת. כשאני אומרת שאנו מוכנים להתגונן, אני רוצה שיהיו דברי ברורים. אין זאת הגנה עיונית. אנו, זוכרים עדיין את הפרעות של 1921, 1922 ו-1929 ואת שנות המהומות מ־1936 עד 1939. בארץ יודעים הכל, כמו גם השלטונות, כי לא די שישום דבר לא היה נשאר אלא שגם הכבוד היהודי היה מוכתם לולא היו אנשים המוכנים להגן, ולולא הגנו צעירים יהודים אמיצים-לב על היישובים העבריים.

המאיר ב.: האם אינך יודעת שהממשלה העמידה 30,000 שוטרים-מוספים יהודים חמושים?

ג. מ.: כן, אני יודעת, ואני יודעת שגם לפני 1936 היתה הממשלה דואגת לנו. אבל איש בממשלה לא יוכל להכחיש את העובדה שלולא היו היהודים מוכנים להגן על עצמם היו דברים איומים קורים לנו. יתר על כן, אנו גאים ביהודים של גיטו־ורשה שקמו נגד רודפיהם, בלי נשק למעשה, ואנו בטוחים שלקחו להם לדוגמה את ההגנה העצמית העברית בארץ-ישראל.

המאיר ב.: מה בדבר הפרשה הזאת של גניבת 300 רובים ותחמושת מן הצבא?

ג. מ.: אנו מעוניינים במלחמה הזאת ובנצחון הכוחות הבריטיים, וגניבת מן הצבא היא פשע בעינינו.

המאיר ב.: אבל הנשק הזה עשוי להביא תועלת ל"הגנה"?

ג. מ.: אין שום יהודי שאין לו ענין במלחמה הזאת ובנצחונם של הכוחות הבריטיים.

המאיר ב.: את לא תגיד, האין זאת. שהרובים הלכו לטייל בעצמם? (בהראותי לעדה את תעודת השיחרור מגיוס של אחד הנאשמים):

תעודת-שיחרור זו מלמדת, כמדומה, שהיה אצלכם גיוס-חובה?

(העדה אמרה כי אין זה סוד שזה זמן-מה הסוכנות היהודית מנהלת תעמולה להתגייסות ושכל יהודי כשר בגופו נצטווה להתייצב בכוחות המזוינים. "אנו במלחמה עם היטלר מאז 1933", אמרה).

נשיא בית-הדין: אינך סבורה שהממשלה היא שתיטיב לשיפוט יותר מכל אם יש צורך בגיוס-חובה או לא? האם לא היה זה מעשה נכון יותר לנהוג בנאמנות על-פי החלטת הממשלה שלא להכריז גיוס-חובה בארץ הזאת?

ג. מ.: אין בכוחנו להטיל גיוס-חובה בארץ-ישראל, אבל מצד שני הרי גם הממשלה וגם הצבא ביקשו שיהודים יתגייסו לצבא וביקשו את הסוכנות לעזור, ומצאנו לנכון לומר ליהודים כי זו היא מלחמתם. המאמר ב.: האם את קוראת לזה התנדבות כשמפטרים אדם מעבודתו מפני שסירב להתגייס?

ג. מ.: זה רק לחץ מוסרי. המלחמה הזאת אומרת ליהודים יותר מאשר למישהו זולתם.

(בחקירה חוזרת על-ידי פרקליט-הסניגוריה, ד"ר ג'וזף, אמרה מרת מאיר שאפילו קציני-צבא בריטיים גבוהים לקחו חלק בתעמולת הגיוס של הסוכנות היהודית ושאלים מהם באו להסתדרות לבקש ממנה עצה ועזרה בגיוס יהודים לצבא הבריטי).

ד"ר ג'וזף: האם זה נכון שבחברון היתה שחיטה גוראה וכמעט כל התושבים היהודים נהרגו רק מפני שלא היתה שם הגנה-עצמית יהודית?

ג. מ.: כן, זה היה ב-1929, ואותו דבר קרה בשנה ההיא בצפת; ב-1936 היה לילה של טבח איום ברובע היהודי בטבריה, וכל זה רק מפני שלא היו אנשי-הגנה במקומות הללו.

המאמר ב.: האם היה נשק ל"הגנה" גם לפני פרוץ המלחמה?

ג. מ.: אינני יודעת, אבל אני מניחה שכן. היו פרעות גם לפני המלחמה.

הנשיא: אני מבקש שתצטמצמי רק במה שנוגע למשפט הזה ולא תלכי אחורנית, שאם לאו הרי בקרוב נחזור אלפיים שנה אחורנית.

ג. מ.: אילו נפתרה השאלה היהודית לפני אלפיים שנה... הנשיא: הסי!

ג. מ.: אני מתנגדת לכך שיפנו אלי בצורה זו.

הנשיא: את צריכה לדעת איך להתנהג בבית-משפט.

ג. מ.: אני מבקשת סליחה אם נכנסתי לתוך דבריך, אבל אינך צריך לפנות אלי בצורה זו.

למחרת היום הלכתי לבקר את הורי בהרצליה. אמי פתחה את הדלת ואמרה: "אביך מסתובב כל הבורק בחוץ ומראה את העתונים לשכנים ואומר לכולם, 'אתם רואים, גולדה שלי!'"

אף-על-פי-כן נראה היה לרובנו שכאשר תסתיים המלחמה בנצחון של בעלי-הברית, וכך נראה היה לכל הדעות, קרוב לוודאי שהבריטים יעיינו מחדש במדיניותם הרתי-השואה בארץ-ישראל. לכל הפחות, בטוחים היינו ב-1945 כי כל אותם יהודים שיישארו בחיים באירופה יורשו. להיכנס לארץ. בשחר תקופה חדשה שלאחר המלחמה ודאי יבוטל הספר הלבן, מה-גם שהיתה עכשיו ממשלת לייבור בבריטניה. מי-כך שלושים שנה גינו אנשי הלייבור הבריטי את ההגבלות

על העליה היהודית לארץ ופירסמו גילויי-דעת פרו-ציוניים בזה אחר זה. אולי היתה זו תמימות מופלגת מצדנו שחשבנו שעכשיו ישתנה הכל, אבל זה ודאי לא היה דבר שאינו עולה על הדעת — מה-גם לאור החזיון המחרד של מאות-אלפי שרידים מדולדלים היוצאים ברגליים כושלות ממחנות-המוות ובופלים בזרועותיהם של הכוחות הבריטיים המשחררים.

מובן, טעות גמורה היתה בדינו. המדיניות הבריטית בהחלט השתנתה, אבל היא השתנתה לרעה. ממשלתו של מר אטלי לא די שלא ביטלה את הספר הלבן אלא היא גם הכריזה שאינה רואה כל צורך לכבד איוו מן ההבטחות שנתנה ביחס לארץ-ישראל — הבטחות שניתנו, למרבה הצער, לא רק לנו אלא למיליוני פועלים וחילים בריטיים. ארנסט בוויין, שר-החוץ הבריטי החדש, היה לו "פתרון סופי" משלו לבעיה של יהודי אירופה, שעכשיו היו מכנים אותם לשם נוחות "עקורים". אם יתאוששו ויעשו מאמץ של ממש, יוכלו לחזור להתישב בשקט באירופה. מה זה חשוב אם היבשת היא בית-קברות אחד גדול למיליוני יהודים שנרצחו, או שבכל העולם כולו יש רק מקום אחד שאליו העקורים העלובים רוצים ללכת — ארץ-ישראל.

קשה היה לי, בלתי-אפשרי כמעט, להאמין כי תחת שממשלת לייבור בריטית, שעלתה לשלטון בעקבותיה של מלחמת-עולם, תעזור לנו להגות את היסודות לעצ-מאות יהודית בארץ-ישראל — כפי שהבטיחה הגיגית במשך זמן כה רב — היא מוכנה עכשיו לשלוח חיילים בריטיים כדי לערוך מלחמה על אנשים נקיים שרק אחת בקשתם: שיוורשו לחיות את חייהם בין יהודים אחרים בארץ-ישראל. בסך-הכל לא היתה זו בקשה כבדה ביותר, אבל בוויין דחה אותה בקשיחות חסרת-תקדים ובעקשנות של סהרורי, כאילו היו גורלה ועתידה של הקיסרות הבריטית כולה תלויים בכך שימנעו מאותם מאות-אלפי יהודים מתים-למחצה להיכנס לארץ-ישראל. לא יכולתי למצוא הסבר אז — ואפילו כיום אינני יכולה למצוא הסבר — לחימה העיוורת שבה רדפה ממשלת בריטניה את היהודים הללו, ואותנו. אבל חימה זו היא שלא השאירה לנו שום ברירה כלל חוץ מאשר להשיב על האתגר, אם גם ודאי שלא היינו ערוכים לכך ביותר. בין קיץ 1945 לחורף 1947 העברנו כ-70,000 יהודים ממחנות-העקורים של אירופה באותן אניות שלנו, שלא היו הולמות בשום-פנים, ובכך פרצנו הסגר שקיים באכזריות על-ידי ממשלה המורכבת אנשים שאני עצמי הקשבתי להכרוזותיהם מרעישות-הלב על הציונות בזועזוע רבות-מספור של מפלגת-הלייבור.

את ראשית המאבק הממשי גופו יש לנוץ ב-1945, אך נדמה לי ש-1946 היתה שנת ההכרעה. הרקע המידי היה סירובה המדהים של ממשלת בריטניה להיענות לקריאתו של אדם כנשיא טרומן, לא פחות מכך, שביקש להרשות ל-100,000 פליטים יהודים מגרמניה ואוסטריה להיכנס לארץ-ישראל — מחוץ למסגרת הספר הלבן — במחווה חד-פעמי של חמלה ורגש אנושי. אבל מר אטלי ומר בוויין, שכפי הנראה היו סבורים כי "בעיה" של יהודי אירופה נוצרה רק כדי לגרום מבוכה לממשלת בריטניה, השיבו גם את פניו של הנשיא טרומן.

אולם הם הוסיפו שאם ממשלת ארה"ב דואגת כל-כך ליהודים, שמא תעזור למצוא איזה פתרון לשאלת ארץ-ישראל. בעקבות זאת הוקמה ועדת-חקירה אנגלו-אמריקאית. היא ביקרה במחנות-העקורים, שמעה את היהודים שם מצהירים כי אחד רצונם ללכת לארץ-ישראל, דיברה עם מנהיגי היהודים בבריטניה ובאמריקה, ואחרי-כן בראשית האביב 1946 באה הוועדה לארץ על מנת לקיים כאן ישיבות ולשמע עדים.

ב-25 במרס 1946 הופעתי לפני הוועדה כנציגת ההסתדרות. שוב צריך היה לחזור ולמסור את העובדות (אפשר היה לסלוח לאדם אם הניח שהכל כבר יודעים אותן עכשיו), לרבות היסטוריה מקוצרת של היהודים ומפעלם בארץ-ישראל. ניסיתי להסביר מה היה טיבה של ההרגשה כשאדם נמצא בארץ-ישראל וצופה מכאן על שחיטתם של מיליוני יהודים ואין ביכולתו לעשות מאומה בנידון. ניסיתי גם להזהיר את הוועדה שמנוי-גמור אתנו לשים קץ לטראגדיה של בני-עמנו, שהמשורר העברי הגדול חיים-נחמן ביאליק אמר עליהם ש"אין טעם לחייהם ואין טעם למותם".

"בשם קרוב ל-160,000 חברי-ההסתדרות", אמרתי, "אני רשאית לומר כאן בלשון הברורה ביותר כי אין שום דבר שהפועלים היהודים אינם מוכנים לעשות בארץ הזאת כדי לקלוט המונים גדולים של עולים יהודים, בלי סייגים ובלי תנאים כלשהם..." אך האם הבינו חברי הוועדה הנכבדים באמת מה היתה כוונתי? רציתי להיות בטוחה מאד שאין הדברים סתומים, ולכן החלטתי לומר להם מה הרגשתי למעשה כשעלי לעמוד באולם בית-דין ו"להעיד" בעניינים כאלה. זה לא יוכל להזיק ואולי אפילו יועיל. אחרי הכל, הם היו אנשים מלומדים ובני-תרבות.

אינני יודעת, רבותי, אם אתם, ששיחק לכם המזל ואתם משתייכים לשתי האומות הדמוקרטיות הגדולות, הבריטית והאמריקאית, אתם יכולים, אפילו מתוך רצון טוב ביותר להבין את בעיותינו, לתפוס מה זאת אומרת להיות בן לעם שאת עצם זכותו להתקיים חוזרים ומעמידים בסימן-שאלה; את זכותנו להיות יהודים כמו שהננו, לא טובים יותר אך לא גרועים מאחרים בעולם הזה, עם לשון משלנו, תרבות משלנו, עם הזכות להגדרה-עצמית ועם נכונות לגור בידדות ובשיתוף-פעולה עם קרובים ורחוקים. יחד עם השרידים הצעירים והזקנים במחנות-העקורים, החליטו הפועלים היהודים בארץ הזאת לשים קץ עוד בדורנו-אנו לחוסר-הישע הזה ולתלות הזאת באחרים. אנו רוצים רק בדבר הניתן מדרך-הטבע לכל עמי העולם, להיות אדונים לגורלנו-אנו — רק לגורלנו, לא לגורלם של אחרים; להיות בזכות ולא בחסד, לזכות בסיכוי להביא את הילדים היהודים ששרדו, שמהם לא נותרו עכשיו רבים כל-כך בעולם, לארץ הזאת, כדי שיגדלו כמו הנוער שלנו, שנולד כאן, חפשי

מפחד, זקוף־קומה. ילדינו כאן אינם מבינים מדוע מעמידים בסימן־שאלה את עצם קיומו של העם היהודי. הנביהם, לפחות, הרי זה דבר טבעי להיות יהודי.

אך על־פי הבעת־פניהם לא יכולתי לנחש אם, אחרי הכל, הבינו או לא. אולם לפחות שלושה מחברי הוועדה עתידים היו להיעשות ידידינו הנאמנים — בארטלי קראם, ריצ'ארד קרוסמן וג'יימס מקדונלד, ששימש השגריר האמריקאי הראשון במדינת־ישראל.

עכשיו כבר היתה הארץ במצב של אי־שקט רב. אניות על אניות הביאו פליטים אל חופינו אלא שהבריטים גיבשו מיד את מספר העולם ה"בלתי־חוקיים" ממכסת רשיונות־הכניסה של אותו חודש, וכאשר סירבה ה"הגנה" להפסיק את העליה הזאת פירסמו הבריטים תקנות־הגנה שהיו בגדר משטר צבאי.

באפריל, בעוד הוועדה מכינה את הדו"ח שלה, עשו הבריטים עוד צעד אחד במלחמתם נגד הפליטים. לא די היה בכך שהצי המלכותי, חיל־האוויר המלכותי ואלפי חיילים בריטיים עסקו בפיטרול בחופי הארץ ובנסיון ללכוד את "העבריינים המדיינים המסוכנים" שהיו מסייעים בהוצאת העקורים מאירופה. עכשיו התפשטה המערכה לארץ נוספת. שתי אניות של ה"הגנה" (האחת, פדה, הוסב שמה רב הזה, והשניה נקראה אליהו גולומב) נתפסו בלהספציה, בריביירה האיטלקית, סמוך לפני השעה שבה היו אמורות להפליג לארץ־ישראל ועל סיפונהן 1,014 פליטים. בלחץ הבריטים סירבו האיטלקים להרשות לאניות להפליג, ואילו הפליטים מצדם סירבו לרדת לחוף. הם הכריזו שביתת־רעב ואמרו שאם ישתמשו נגדם בכוח יתאבדו ויטביעו את האניות.

לא היה לי כל ספק שייאושם מספיק להם לכך, ולא יכולתי לשאת את המחשבה על אותם אנשים מספנים ותשושי־כוח, הצפופים כמו סרדינים, כשהם מונעים מפיהם אפילו את מעט המזון שהיה ביכלתנו לתת להם. אם אין אנו יכולים להביא את האניות בעצמנו, לפחות נוכל להראות לעולים — ולעולם כולו — כמה הזעזוע שלנו עמוק. הלכתי תחילה לוועד־הפועל ואחר־כך לוועד הלאומי (שייצג את כל היישוב ואשר רמז היה אז יו־טב־הראש שלו) והצעתי שנכריז שביתת־רעב כדי להקל מן הפליטים בלהספציה. העמדתנו שני תנאים: שכל קבוצה גדולה ביישוב תשלח לא יותר מנציג אחד לוועד הלאומי בירושלים, שם נועדה השביתה להתקיים, ושרק חמישה־עשר איש שמצבי־בראותם תקון יורשו להשתתף בה.

כאן עמדתי על קרקע רופפת למדי כי זמן לא רב לפני כן הייתי חולה מאד, ובעצם לא הופתעתי כאשר אמר לי הרופא שלי שאין זה בא בהשבון כלל שאצטרף לשבותים. "בסדר", אמרתי לו, "אתה יכול לבחור. או שאשב אתם בוועד הלאומי, או שאשב בבית ואצום. אינך יכול לדרוש ממני שלא איבית כלל". הוא לא היה מרוצה, אך לבסוף נכנע ונתן לי את התעודה הרפואית היקרה. אני לא הייתי האדם היחיד שהרופאים הקיפו עליו. גם יו"ר היה חולה, אבל הוא הלך אל ידיד אחד שלו ברחובות. גינקולוג, ובלי כל קושי קיבל ממנו

תעודה! (אף כי לאחר השביתה, דרך-אגב, לקחו אותו ישר לבית-חולים ושם שכב קרוב לחדש-ימים).

הבאנו מיטות למשרדי הוועד הלאומי, שתינו תה בלי סוכר כאשר עינה אותנו הצמא, אבל משך 101 שעות, לא בא אוכל אל פינו, אף-על-פי שאני החלטתי, שבח לאל, שלעשן מותר. קושי אחד שנתגלע היה זה שהיום השלישי לשביתה-הרעב חל בערב-פסח, והרב-הראשי הרצוג הודיע לנו שעלינו לסיים את השביתה שלנו, כי לפי הדין היהודי כל היהודים מחויבים לאכול בסדר-פסח. ערכנו התייעצות: המומחים שבנו אמרו שאין אנו חייבים אלא באכילת כוית מצה, ואנו המשכנו בשביתה. אותו ערב היה ה"סדר" נוגע-אל-הלב ביותר. או, וכל ימי שביתה-הרעב שלנו, מילאו יהודים מתפללים ומזמרים את החצר מתחתינו, ומכל רחבי הארץ באו משלחות לברך אותנו. יום אחד, לשמחתי, הופיעו מנחם ושרה, ובן-גוריון היה אתנו לעתים קרובות, אף כי משום-מה התנגד לשביתה. להלכה היו אנשים רשאים לבקר אותנו פעם אחת ביום בין 12 ל-1 אחה"צ, אך למעשה רק לעתים רחוקות מאד היינו לבדנו.

זכור לי שדקות אחדות קודם שנתחיל בשביתה החלטנו לבקר אצל המזכיר-הראשי לממשלת ארץ-ישראל ולבקש פעם אחת אחרונה שיורשו האנשים בלה-ספציה להיכנס לארץ. הוא האזין, ואחר-כך פנה אלי ואמר: "גברת מאירסון, האם את חושבת לרגע אחד שממשלת הוד-מלכותו תשנה את מדיניותה מפני שאת לא תאכלי?" אמרתי, "לא, אין לי כלל אשליות כאלו. אם מותם של ששה מיליונים לא שינה את מדיניות הממשלה, אינני משערת שהעובדה שאני לא אוכל תביא לכך. אבל זה יהיה לפחות אות של סולידאריות".

בכל-זאת עשתה שביתה-הרעב רושם. ב-8 במאי הפליגו דב היו ואליהו גולומב, תחת ליווי בריטי כבד, לארץ-ישראל — ו-1,014 רשיונות נופו כדת-יכודין מן המכסה של מאי. בחודש ההוא פירסמה הוועדה האנגלו-אמריקאית את הדו"ח שלה. היא הציעה להכניס לארץ מיד 100,000 עולים ולבטל את תקנות הספר הלבן בנוגע למכירת קרקעות. היתה גם הצעה לטווח ארוך להרחיב את המנדט ולהפוך אותו למשטר-נאמנות מטעם האו"ם. אבל מר בוויין שוב אמר לא. אם יכנסו 100,000 פליטים נזכה התנגדות הערבים יהיה צורך באוגדה בריטית שלמה כדי להשיב את הסדר על כנו בארץ-ישראל, אמר. "במקרה זה", אמרתי בכינוס מפלגתי בחיפה בשבוע ההוא, "נהיה צריכים להוכיח למר בוויין שאם לא ישנה את המדיניות שלו יהיה עליו לשלוח אוגדה של צבא להילחם בני". לאמיתו של דבר, היה מר בוויין מעוניין בהחלט לעשות זאת — וכך עשה.

בשבת, 29 ביוני 1946, אכן הכריזה ממשלת בריטניה למעשה מלחמה על היישוב. מאה-אלף היילים בריטיים וקרוב ל-2,000 שוטרים פרצו לעשרות קיבוצים וכפרים; פשטו על המוסדות הלאומיים כגון הסוכנות היהודית, הוועד הלאומי והוועד-הפועל של ההסתדרות; הטילו עוצר על כל הערים בארץ שהיה בהן יישוב עברי; ואסרו למעלה מ-3,000 יהודים, בכללם רוב מנהיגי היישוב. לפחות שלש מטרות היו לצעד הזה: הוא נועד לערער את הרוחות ביישוב

ולהעניש אותי, להרוס את ה"הגנה" ולשים קץ — אחת-ועד — לעליה "בלתי-חוקית" עליידי כליאת האנשים האחראיים. הצעד נכשל בכל שלושת המובנים, אך מאז אותה "שבת שחורה" נעשתה הארץ, בפועל-ממש, מדינת-משטרה. למולנו, קיבלנו ידיעה מוקדמת כי מיבצע מעין זה קרוב לבוא. עשרות ממפקדי ה"הגנה" נכנסו למסתר, כלי-נשק הועברו לסליקים חדשים, והומצאי צפנים חדשים. בן-גוריון ממילא היה בחוץ-לארץ, אבל רמז, שרת וכמעט כל חברי הסוכנות היהודית והוועד הלאומי נתפסו ונשלחו למחנה-מעצר בלטרון. אולם אני לא נאסרתי — אף כי היו אנשים שאמרו ברוע-לב כי זה היה הדבר הרע ביותר שעשתה לי אייפעם ממשלת-המנדט! אולי באמת לא הייתי חשובה במידה מספקת — ואולי לא יכלו לשכן גשים בלטרון. על-כל-פנים, רבים ראו בכך אות-כבוד שנעצרו אותו יום, ואחד מעמיתי היה כל-כך להוט להיאסר עם כל השאר עד שלא התחבא כלל אלא הסתובב כל היום ברחובות עד שלבסוף אמר לו שוטר אחד שילך הביתה. זכור לי שפולה בן-גוריון (גברת שלא היתה ידועה בטאקט שלה) היתה מטלפנת אלי אחת לכמה שעות: "גולדה, את עדיין בבית? לא באו לקחת אותך?" אמרתי "לא" והנחתי את השפופרת. אחר-כך היתה מטלפנת שוב: "גולדה, עדיין לא באו?" כל זאת בטלפון, כאילו לא היה שום איש אחר יכול להאזין.

הבריטים לא די שאסרו אנשים וחטיפשו נשק ומסמכים אלא גם גרמו נזק עצום בזדון. אחד הקיבוצים הגדולים, יגור, נתפס שבועיים. הבריטים מצאו שם מחסן-נשק של ה"הגנה" והם עשו חורבן במשק. המתישבים, שהבריטים הניחו שהם חברי ה"הגנה", סירבו להודות בשמם אלא רק בשם "יהודי בארץ-ישראל", כל הגברים נגררו למחנות-מעצר וכך נותרו ביגור רק הנשים והילדים כאשר השתלט הצבא על המקום. מיד לאחר שהסתלקו החיילים נסעתי לשם לראות את הנזק, ולעולם לא אשכח איך הרמתי תצלומים של ילדי קיבוץ שהעיניים נוקרו מתוכם.

הואיל ושרת היה בלטרון נעשיתי מנהלת-בפועל של המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, ובתפקידי זה חיויתי את דעתי שעל המאסר ההמוני של אלפי אנשים יוכל היישוב להשיב רק במרי אורחי. לא די שלא יכולנו לקבל בחיבוך-ידיים מה שקרה לנו, אלא שאם לא נעשה איזה מעשה של ממש בטוחה הייתי שהאצ"ל והלח"י יקחו את העניין לידיהם.

יש זמן ומקום לכל דבר, ולא הספר הזה הוא המקום וגם לא זה הזמן להיכנס לכל הפרטיה המפורטת, והטראגית בכללותה, של שני ארגוני-המחתרת הפורשים שהיו אז ביישוב, או של יחסיהם עם ה"הגנה". אני מניחה זאת לאחרים ולעתיד. אבל נראה לי שלא אנהג ביושר אם לא אבהיר לגמרי את יחסי שלי לשיטות (ולתורה) של האצ"ל ושל אנשי הלח"י. תמיד התנגדתי התנגדות גמורה — הן מטעמים מוסריים והן משיקולים טאקטיים — לטרור מסוג כלשהו, בין אם הוא מנוהל נגד הערבים באשר הם ערבים ובין אם הוא מנוהל נגד הבריטים באשר הם בריטים. הפרטי המוצקה היתה, וכך עודנה, שאם גם דאי הדבר שהרבה

חברים בודדים בקבוצות הפורשים האלו הצטיינו באומץ-לב מופלג ובמסירות מופלגת, הרי טעו מן ההתחלה ועד הסוף (ולפיכך היו מסוכנים ליישוב). ובקיץ 1946 ברור היה לי שאם לא נגיב תגובה של ממש על מאורעות "השבת השחורה" יעשו זאת הם, ויביאו על ראשינו אסונות גדולים עוד יותר. ברגע שיכולתי הלכתי לראות את ד"ר חיים וייצמן ברחובות בתקוה לשכנע אותו לקרוא להפגנה אדירה מסוג זה. בעת ההיא היה ד"ר וייצמן נשיא ההסתדרות הציונית העולמית ויושב-ראש הסוכנות היהודית. לא היה כל ספק שהוא המנהיג של יהודי העולם ודוברם הראשון-במעלה.

וייצמן היה איש-מדע נודע, יליד-רוסיה, שחי ופעל שנים רבות באנגליה ומילא תפקיד חשוב ביותר בהשגתה של הצהרת-בלפור. הוא היה איש אומרי-הוד, גבה-קומה, יפה-תואר ומלכותי בהליכותיו. יהודים ברחבי העולם כולו ראו בו וכינוהו "מלך היהודים", ואף-על-פי שלא השתייך למפלגה מסוימת היה קשור מאד לתנועה הקיבוצית במיוחד ומקורב לתנועת-העבודה בכלל — אף כי בהכרח היו חיכוכים בין וייצמן, שדגל בגישת צעד-צעד, לבן-גוריון הפעלתן. יחסיהם הורעו בימי המלחמה, כשהיה בן-גוריון סבור שד"ר וייצמן אינו עושה די כדי ללחוץ להקמתה של חטיבה יהודית, ואפילו הציע למפלגה שנבקש את וייצמן שיתפטר מכהונתו. לא נענינו, כמובן, לבן-גוריון, אבל אהרי-כן, בקונגרס הציוני ב-1946 בבאזל, הצביע הקונגרס אי-אמין בווייצמן.

למרות סיפורים המהלכים כיום בישראל באשר ליחסים האמיתיים בין שני האנשים האלה, השונים זה מזה שינוי כה גמור במוגו ובגישתו, היה בן-גוריון, ככולנו, מעריצו ואוהבו של וייצמן, אם גם מעולם לא היה שותף לעמדתו הבוטחת והאופטימית של וייצמן כלפי הבריטים. וייצמן האמין — אפילו אחרי 1946 — שיבוא יום והבריטים יימלכו בדעתם, והוא לא היה יכול להסלים עם היקף הבגידה שלהם בנו. אבל במשך שלושים שנות המנדט, בין כשהיה בתפקיד ובין כשהיה מחוצה לו, היה הוא האיש האחד שגילם את הציונות בעיני העולם שמחוץ לארץ-ישראל, והשפעתו היתה כבירה.

רק וייצמן יכול היה לשכנע את הנשיא טרומן, בשעת-האפס ב-1948, שיכיר במדינה יהודית הכוללת את הנגב. הוא היה אז זקן ורפה-אינים ועיור כמעט, אבל כאשר אמנס סמך טרומן את ידו על הכרתה של ארצות-הברית בישראל בשעות אחר-הצהריים של ה-14 במאי 1948, הרי על ד"ר וייצמן חשב ודיבר. "הדוקטור הזקן יאמין לי עכשיו", אמר. ובן-גוריון מעולם לא הטיל ספק בכך שכאשר תהיה לנו מדינה משלנו יהיה חיים וייצמן נשיאה הראשון.

לעתים קרובות למדי הייתי מבקרת אצל וייצמן ברחובות, מקום שהוא ואשתו, וירה, בנו להם בית בשנות ה-30 (שהיה עתיד לשמש מעון הנשיא מ-1948 עד למותו של ד"ר וייצמן ב-1952). מדי-פעם היה מתקשר אלי ואומר, "בואי ותאכלי אתנו", ואני הייתי מבלה אתו ערב בדברי רכילות ובשיחה על פוליטיקה. בערוב ימינו נעשה איש מר-נפש מאד. הוא היה קורא לעצמו "האסיר מרחובות" ונראה היה לו שבכוונה-תחילה אין משתפים אותו בקביעת המדיניות. זכור לי

שפעם אכלתי אתו ארוחת-צהריים והוא דיבר בעצב רב על ה־הגול ועל העובדה שכאשר רצה היה ה־הגול יכול להשתתף בישיבות הקבינט ואפילו לשבת בהן ראש, בעוד המשטר הפרלמנטרי שלנו אינו כך. אני סבורה שאולי היתה זו טעות שווייצמן הוסיף לגור ברחובות, אף כי מובן שהוא רצה להיות סמוך למכון-וייצמן-למדע — מרכז נפלא זה למחקר מדעי שצמח מן המכון-למחקר על שם דניאל זיו, שאותו יסד ב־1934. אילו ישב ווייצמן בירושלים ופתח את ביתו ליושבי ישראל — כמו שנהגו בן-צבי ושו"ר בהיותם נשיאים — כי אז היה מבודד פחות הן למעשה והן בהרגשתו הפנימית. ואילו היתה מרת ווייצמן הדורה ומתנשאת פחות היה גם זה יכול להועיל. על-כל-פנים, הוא היה אדם גדול מאד, והרגשתי שכבוד גדול היה זה לי כאשר נגיד מכון-וייצמן, ידידי מאיר וייסגל, ביקשני ב־1974 לשמש יושבת-ראש הכבוד העולמית של חגיגות שנת המאה להולדתו של ווייצמן.

אבל כאשר באתי לראותו באותו יום ב־1946 עדיין היה במלוא כוחו ואונו. "אם תקרא ליישוב לנקוט קו של מרי אזרחי כלפי ממשלת ארץ-ישראל", אמרתי, "יראה העולם שאין אנו יכולים להשלים עם מה שקרה. רק לך הסמכות הנחוצה שתתן תוקף להכרזה הזאת".

"יפה", אמר. "אבל אני צריך לקבל הבטחה מן ה'הגנה' שישום דבר לא ייעשה — שלא תהינה פעולות — עד שתכנס הסוכנות היהודית בפאריז באוגוסט". הבטחתי לו שאעשה כל מאמץ כדי להשיג הבטחה כזאת מחמשת האנשים שהיו מחליטים בעניינים אלה (אני עדיין לא הייתי אחת מהם), ומיד הלכתי אל אישכול לברר אם הדבר ניתן להיעשות. לאמיתו של דבר, כבר הוחלט ברוב של שלושה נגד שנים על פעולה, אבל כאשר אישכול שמע מה רצונו של ווייצמן מיד אמר שישנה את הצבעתו. גם הוא תפס שאם המוסדות הלאומיים לא יגיבו ודאי שהאצ"ל יעשה משהו. אחר-כך נרתע ווייצמן וחזר בי. לדעתי, מסתבר שידידיו באנגליה היספיעו עליו שלא יתיצב בראש מרי אזרחי. אני כעסתי מאד.

באוגוסט נערכה ישיבת הסוכנות היהודית בפאריז בהתאם לתכנית. לא רצינו שבן-גוריון, שהיה עדיין בחוץ-לארץ, יחזור לארץ-ישראל, כי מסתבר שהיו אוסרים אותו, ולכן נסענו לצרפת ושמענו את פרטיה של הצעה חדישה שהעלה מר ביוני. הפעם הציע בוויין לחלק את ארץ-ישראל לקאנטונים ובכללם קאנטון אחד יהודי. בשלב זה כבר היו הבריטים מגרשים עולים "בלתי-חוקיים" מארץ-ישראל למחנות בקפריסין ומביאים עוד ועוד חיילים לארץ. נראה היה שאין טעם לטום הצעה פרט להצעה שתביא להתקמתה של מדינה יהודית, אבל ווייצמן המשיך בשיחות עם הבריטים לא דווקא לפי הקווים האלה.

בוגוריון היה מוכן להפוך את העולם, אבל אני הצעתי שנטוס ללונדון ונדבר בעצמנו עם ווייצמן. המסכן שכל בן במלחמה, עיניו כהו והלכו ולבו היה נשבר והולך בגלל הבריטים ובגלל חרדתו שאם נדחה תכנית בריטית לקאנטוניזציה אולי נטיל את היישוב לתוך מלחמה טוטאלית. אבל אני לא יכולתי לשאת את ההאשמה שאנו נוהגים ב"חוסר-אחריות" ויצאתי מפלי — דבר שקורה לי

לעתים רחוקות מאד. קמתי על רגלי ועזבתי את החדר, ושנים עברו עד שד"ר וייצמן סלח לי על שהתנגדתי לו או — ובהמשך אותה שנה, בבאזל. דרך-אגב, זאת לא היתה הפעם היחידה בתקופה ההיא שיצאתי באופן הפגנתי מחדר. חודשים אחדים בלבד קודם-לכן באתי באיזה ענין אל המזכיר-הראשי של הממשלה ונדהמתי לשמוע אותו אומר בנעימות: "גברת מאירסון, עליך להסכים שאם הנאצים רדפו את היהודים ודאי היתה להם אינו סיבה לכך". קמתי ממקומי ויצאתי בלי לומר מלה וסירבתי לראותו שוב. אחר-כך אמרו לי שלא היה יכול לתפוס מדוע בערה בי המתי כל-כך.

הקונגרס הציוני ה"ב בבאזל היה הראשון שהתכנס אחרי המלחמה. הוא דמה לכינוסה של משפחה השרויה בשכול נורא ומתאבלת על מותם של המונים, אבל למרות יגונה הגדול היא מתאספת להציל את השרידים ולהתיצב מול בעיות ההווה. עכשיו דיברנו אל העולם בגלוי על מדינה יהודית. בנאום באידיש הזכרתי את הימים האפלים של המלחמה והמאורעות שבאו בעקבותיה, ודיברתי על בני-הנוער שלנו, הצברים הצעירים ילדי-הארץ, שפעם שאלנו זה את זה על-אודותם: "מה יקשר את ילדינו אלה לעם היהודי שברחבי העולם כולו?" רציתי שצירי הקונגרס יידעו שהבחורים האלה, שלפני זמן לא רב היו זרים כל-כך לגולה, מסורים לא פחות מאתנו לענין העליה היהודית החפשית.

הגיעה השעה שבה השיבו לנו הצברים עצמם. פילפול והפשטות זרים להם. הם פשוטים וטהורים כמו השמש של ארץ-ישראל. לגביהם העניינים פשוטים, ברורים, בלתי-מסובכים. כשירדה הפורע-נות על יהודי העולם, ויהודים התחילו לבוא לארץ-ישראל באניות "בלתי-חוקיות", כמו שהם מוסיפים לבוא אליה, ראינו את הילדים האלה שלנו יורדים לים ומחרפים את נפשם — אין זו מליצה אלא דברים כהווייתם — כדי לחצות בגלים ולהגיע אל הספינות ולשאת את היהודים על שכמם אל החוף. גם זו איננה מליצה, לא דיבור ריק, אלא אמת-לאמיתה: בחורות ובחורים ארצישראלים בני שש-עשרה ושמונה-עשרה נשאו את הניצולים על שכמם. מפי יהודים שנישאו על הכתפיים הללו שמעתי איך בפעם הראשונה שפכו דמעות — אחרי כל מה שעבר עליהם באירופה במשך שבע שנים — כאשר ראו בחורים ארצישראלים נושאים אנשים ונשים מבוגרים אל אדמת המולדת. התברכנו בנוער הזה, הנחלץ להקריב את חייו לא למען הקיבוץ המסוים שלו, ולא למען היישוב בארץ בכללו, אלא בעד כל ילד יהודי, או זקן יהודי, שמבקשים להיכנס לארץ. גם אחד היה זה שהיהודים הוסיפו לבוא, מול רימוני-הגז והאלות של הבריטים, מתוך ידיעה שאחדים-עלולים ליהרג ושאת כולם יובילן למעצר בקפריסין. אבל הנס השני היה זה שילדינו-ראנו היו אתנו במאבק.

אישר לעתיד, המהלומות האלו היוזקו את עוֹד־החלטתנו לדרוש את
מלוא מידת העצמאות המדינית, שאותה אפשר להשיג רק בהקמתה
של מדינה יהודית.

הדבר שאותו לא אצטער לקונגרס, מפני שאני עצמי עדיין לא ידעתי אותו, היה
זה שהמהלומות שציפו לנו בעשרים-ואחד החודשים העתידים לעבור עד להולדתה
של ישראל תהיינה אכזריות פי-כמה מכל מה שהתנסינו בו בארץ עד אז.